

LÄRARHANDLEDNING

MODUL 7 - MEDIEKOMPETENS

Den här modulen har tagits fram av Europaparlamentet, inte av författarna till de andra modulerna.

Vi är alla måltavlor för försök att påverka oss, av kommersiella eller politiska skäl. Ibland försöker man bara fånga vår uppmärksamhet och få oss intresserade. Många av eleverna, men kanske inte alla, är säkert medvetna om detta. I klassen finns det kanske också elever som har desinformationskällor som sin främsta informationskälla för vissa ämnen, eller som helt enkelt tror att viss desinformation är sann. Faktagranskning är vårt bästa verktyg för att ta reda på vad som är sant, men det är mycket tidsödande, så det är omöjligt att kolla alla nyheter. Knepet är att veta när en extra koll behövs.

Den här lektionen innehåller en övning där eleverna får träna på att hitta potentiellt manipulativt innehåll och en diskussion om hur man kan undvika att bli lurad. Den syftar också till att göra eleverna medvetna om sina egna svaga punkter, på basis av deras nyhetsvanor och hur de uttrycker sina egna åsikter.

Lektionen är en blandning av gruppövningar och presentationer. Den innehåller också spelidéer och förslag på var man kan hitta mer information om ämnet, samt en lista på europeiska organisationer som sysslar med faktagranskning.

METOD	TID	MATERIAL
Inledningspresentation och spel	15 min	- En smartphone per grupp.
Gruppövning och diskussion	30 min	- Dator, projektor och skrivtavla
Slutpresentation	10 min	- Dator, projektor och skrivtavla

MÅL OCH KUNSKAP

PREMISSER

- Eleverna blir medvetna om varningstecken på manipulativt innehåll
- Eleverna blir medvetna om att de kan bli manipulerade – precis som alla andra

KUNSKAPSMÅ

- Eleverna lär sig vad desinformation är, och de främsta bakomliggande orsakerna.
- Eleverna lär sig vissa metoder för faktagranskning.
- Eleverna lär sig hur EU konkret agerar mot desinformation.

STEG FÖR STEG

1. INLEDNINGSPRESENTATION OCH SPEL

UPPLÄGG

Eleverna sitter i klassrummet och läraren delar upp dem i mindre grupper. Läraren börjar med att visa två bilder med fejknyheter (de första presentationsbilderna).

GENOMFÖRANDE

- Eleverna får säga om de tror att nyheten är sann. Om de tycker att det är något skumt med nyheten får de förklara varför. När alla grupperna har sagt vad de tycker berättar läraren hur det ligger till. Sen får eleverna diskutera olika nyhetskällor. Eleverna får berätta varifrån de får sina nyheter (eller bara vilka källor de känner till, om det är yngre elever) om vad som händer i samhället och i världen. Tidningar, tidskrifter, tv, radio, internet, bloggar, poddar, sociala medier, kompisar är några exempel på svar.
- Notera klassens vanligaste informationskällor på skrivtavlan. Be eleverna fundera på varför de tror att en viss källa är trovärdig eller inte. Lätt eller svår att komma åt? Tillförlitlig? Vet du vem upphovsmannen är? Fråga också eleverna varför de använder just de källorna, med för- och nackdelar.
- Koppla det hela till de första presentationbilderna och fråga eleverna om de har sett några underliga nyheter på sista tiden. Hur? Var kom nyheten ifrån? Vad var det för typ av källa? Varför berättades nyheten? Vem berättade?

Det är extra bra om en elev minns detaljerna i en underlig nyhet. Många elever kommer att ha svårt att minnas var de såg nyheten eller vem som skrev den. Det är lättare att komma ihåga själva berättelsen än dess bakgrund. Om eleverna inte kommer på något kan de leta efter underliga nyheter senare i övningen.

INNEHÅLL: PRESENTATIONSBILDER – BESKRIVNING

1. Att bli lurad – eller inte?

Den här presentationen har tagits fram för att ge en introduktion i ämnet desinformation, särskilt i förhållande till Europeiska unionen och därmed EU:s institutioner, inklusive parlamentet. Syftet är att tipsa om hur man kan undvika att gå i fällan och bli lurad av oärliga aktörer.

2. Få igång diskussionen: trovärdigt eller inte?

Vi börjar med ett enkelt exempel som knappast lurar någon, men lockar till ett gott skratt. Här är det bäst om eleverna inte bara svarar att ufo-historien är osannolik, utan också kommenterar bilderna och rubrikerna. Fejknyheter har ofta vissa typiska drag, och här ser vi flera av dem: manipulerade bilder, stora bokstäver, kraftfullt eller överdrivet språk. Källan är en konspirationsteoretiker.

3. trovärdigt eller inte?

Inte trovärdigt: Knepet är att kontrollera källorna och om påståendena kan styrkas med något sakligt bevis eller erkända undersökningar (i det här fallet är det inte så). Källorna är också diskutabla (titta på webbsajtlänken och twitterkontot).

4. trovärdigt eller inte?

Inte trovärdigt: Knepet är att kontrollera källorna och om påståendena kan styrkas med något sakligt bevis (i det här fallet är det inte så). Att dubbelkolla hjälper också, eftersom klimatförändringen är vetenskapligt säkerställd.

5. Sant eller fejk?

Riktiga nyheter. Rubriken kan verka osannolik, men det här är faktiskt **en riktig nyhet**. [Videoklipppet](#) ovan kommer från fängelsemyndigheterna i Rio de Janeiro och visar fängesledömd knarkhandlaren Clauvino da Silva som tas fast av fängelsevakter när han försöker fly förklädd till ung kvinna.

Klipppet lades ut på Global News officiella Youtubekanal. **Global News** är nyhetsavdelningen på kanadensiska Global Television Network. Den lilla bocken intill kontonamnet visar att det är verifierat och därmed troligtvis en tillförlitlig källa.

2. GRUPPÖVNING OCH DISKUSSION

UPPLÄGG

Övning: klassen är fortfarande uppdelad i mindre grupper, med minst en smartphone per grupp.

GENOMFÖRANDE

- Be eleverna gå igenom sina vanliga nyhetskällor och leta efter artiklar eller andra offentliga inlägg på sociala medier (inte personliga eller privata inlägg) som de tycker är underliga, vilseledande eller helt enkelt för bra för att vara sanna. De bör leta efter nyheter som har fått starka reaktioner och som de just därför kommer ihåg. Varje grupp bör försöka hitta två, tre olika artiklar eller inlägg som de sen presenterar för klassen.
- När de presenterar det de hittat, be eleverna förklara vad de tror att upphovspersonen ville åstadkomma. Om det kom från en kompis – fråga eleverna om de tror att kompiserna är medvetna om det. Skulle de skicka vidare artikeln eller inlägget till andra?
- **Diskutera** kort orsakerna till de enskilda elevernas val. Tanken är att få igång en debatt om hur de åsikter vi redan har får oss att agera på ett visst sätt, så att vi skickar vidare nyheter eller information som stämmer överens med vår uppfattning, utan att dubbelkolla om det är sant. Poängen med den här aktiviteten är att förstå att det är viktigt att läsa innehållet innan man skickar det vidare och ta reda på om det bygger på stabila källor och håller för en granskning.

Förslag på frågor för att få igång diskussionen:

- Varför valde du att skicka vidare den artikeln?
- Läste du hela artikeln?
- Vad tycker du är artikelns starkaste argument?

- Tror du att artikeln är sann? Varför?
- Om du hade varit av en annan åsikt, hade du ändå skickat vidare artikeln?
- Tror du att artikeln kan övertyga personer som inte har samma åsikt? Varför?
- **Åsikt eller fakta?** Klargör skillnaden mellan åsikt och fakta.
- Gå sen på **begreppet desinformation**. Visa presentationens (förenklade) definition av desinformation.

EU:s definition: med desinformation avses bevisligen oriktiga eller missvisande uppgifter som skapas, presenteras och sprids för att uppnå ekonomisk vinning eller avsiktligt vilseleda allmänheten, och som kan orsaka skada för allmänheten. I begreppet skada för allmänheten ingår bl.a. hot mot de demokratiska processerna och mot kollektiva nyttigheter som unionsmedborgarnas hälsa, miljö eller säkerhet. Oavsiktliga fel, satir och parodi, eller partiska nyheter och analyser med tydlig avsändare betraktas inte som desinformation.

INNEHÅLL: PRESENTATIONSBILDER – BESKRIVNING

6. Klassaktiviteten startar

7. Våra informationskällor – diskussion

Be eleverna gå igenom sina vanliga nyhetskällor och leta efter artiklar eller andra offentliga inlägg på sociala medier (inte personliga eller privata inlägg) som de tycker är underliga, vilseledande eller helt enkelt för bra för att vara sanna. De bör leta efter nyheter som har fått starka reaktioner och som de just därför kommer ihåg. Varje grupp bör leta efter minst ett exempel som de kan presentera för resten av klassen.

8. Hur då underligt?

Notera klassens vanligaste informationskällor på skrivtavlan. Be eleverna fundera på varför de tror att en viss källa är trovärdig eller inte. Till exempel:

Är det gratis eller har du betalat för det? Lätt eller svårt att komma åt? Kan man lita på informationen? Är upphovspersonen namngiven?

Fråga också eleverna varför de använder just de källorna, med för- och nackdelar.

Låt eleverna koppla ihop sina exempel på underliga nyheter med en eller flera av de nämnda kategorierna.

Koppla det hela till de första presentationsbilderna och fråga eleverna om de har sett några underliga nyheter på sista tiden. Vad var det som var underligt? Var kom nyheten ifrån? Från vilken sorts källa? Varför skrevs texten? Vem skrev den?

Det är extra bra om en elev minns detaljerna i en underlig nyhet. Många elever kommer att ha svårt att minnas var de såg nyheten eller vem som skrev den. Det är lättare att komma ihåg själva berättelsen än dess bakgrund.

9. Åsikt eller fakta?

Klargör skillnaden mellan åsikt och fakta.

Vad är fakta? Fakta kan kontrolleras och styrkas med olika bevis.

Vad är en åsikt? En åsikt bygger på en persons övertygelse eller synsätt, inte på bevis som kan

kontrolleras. En del kanske tror att det är tvärtom. Be eleverna gå igenom artiklarna och hitta sånt som är åsikter, sånt som är fakta med angivna källor och sånt som verkar vara fakta, men som inte säger något om vilka källorna är. Be eleverna presentera resultaten för klassen.

10. Vad är desinformation?

Fråga eleverna om de vet vad desinformation är. Jämför deras exempel med definitionen. Är några av deras exempel desinformation?

Om inte – vad kan betecknas som desinformation? (Till exempel obehagliga nyheter, otrevliga åsikter, reklam, misstag eller missförstånd.)

3. SLUTPRESENTATION

GENOMFÖRANDE

- Gå igenom några problem med desinformation och betona att alla kan bli lurade, särskilt när
 - det handlar om starka känslor (kärlek, rädsla, hopp)
 - det kommer från någon vi litar på
 - det stämmer överens med vad vi redan tror
- Att vara medveten om att desinformation existerar och att man själv kan drabbas är ett första steg mot att kunna skydda sig.

Att kolla fakta är ett bra andra steg, och det kan till och med vara riktigt kul. Det är lite som att vara detektiv, och det kan vara en rolig övning för eleverna. Ordentlig faktagranskning tar vanligtvis rejält med tid, men det bör inte avskräcka eleverna, för ofta räcker det med att hitta vissa detaljer som avslöjar mycket om budskapets kvalitet.

- Förklara skillnaden mellan felaktig information och desinformation.

[Läraren kan välja att använda det här materialet (eller inte) beroende på elevgruppen. Det passar bäst för 16-18-åringar.]

- **Hitta fejknyheter.**

Tips för faktagranskning [se kompassbilden i presentationen]:

- **Hitta nätbluffar och nättroll**

1. Hur kan jag kolla om en profil på sociala medier är äkta?

Verifierat konto: Offentliga personer och andra på Twitter och andra sociala medier låter ofta markera sina konton som "verifierade" för att undvika falska kopior och bedrägerier.

Om ett konto inte är verifierat, men det verkar som om det borde vara det, är det bäst att vara försiktig och kolla noggrannare.

Kontohistorik: Kolla tidslinjen med publicerade inlägg, vilka som är vänner och följare, och hur "gilla"-knappen har använts. Då kan du få en uppfattning om huruvida ett konto har skapats för ett särskilt ändamål, till exempel för politiska debattinlägg eller för marknadsföring.

Varningstecken: Kontot har få vänner eller ser ut som en bot. Inlägg är gjorda under en väldigt begränsad tidsperiod. Inget eget innehåll utan bara delat innehåll från andra konton.

2. Vad är klickbete och hur kan jag känna igen det?

Klickbete är överdrivet eller påhittat innehåll som lagts ut för att locka användarna till att klicka på en länk. Sådant innehåll har ofta

- Rubriker med stora bokstäver
- Upphetsat tonläge (som "BREAKING NEWS!", "AVSLÖJANDE!" eller "DELA!" med stora bokstäver)
- Oavslutade rubriker

Det är knep för att få oss att klicka på länkarna, vilket sen genererar annonsintäkter för den som skapat klickbetet. Det kan också användas för att samla in uppgifter om oss, som sen används för reklam eller annat.

3. Hur kan jag kolla om en bild är äkta, har använts nån annanstans eller har manipulerats?

Google Images är ett snabbt sätt att kolla hur en bild har delats och i vilka sammanhang. Bildsökningar kan göras med en fil eller en länk.

INNEHÅLL: PRESENTATIONSBILDER – BESKRIVNING

11. Vad är problemet med desinformation?

Gå tillbaka till avsnittet om åsikter och fakta.

12. Desinformation kan göra skada i verkliga livet

Exempel på skadlig desinformation.

13. Desinformation kan orsaka livsfara

Exempel: Felaktiga hälsotips kan få folk att avstå från medicinsk behandling och under- eller överskatta ett visst sjukdomstillstånd. Den här covid-19-relaterade bilden är ett bra exempel.

16. Fejknyheter. Vad handlar det om?

[Läraren kan välja att använda den här bilden (eller inte) beroende på elevgruppen. Den passar bäst för 16-18-åringar.]

Desinformation är inte den enda sortens information som kan skada mottagarna, det finns många olika typer. Det handlar inte bara om att titta på vad som är sant och vad som är falskt. **Mycket desinformation har en del sanning i sig.** Oavsiktliga misstag är oftast inte så farliga (men kan ibland vara det).

Om spridning: desinformation kan spridas dels med avsikt, som ett inslag i en strategi eller en affärsmodell, dels oavsiktligt eller av misstag, till exempel på grund av bristande kunskap och mediekompetens.

Felaktig information: felaktiga uppgifter som sprids, utan att det nödvändigtvis finns någon avsikt att vilseleda. Exempel: en bild som används i ett annat sammanhang kan ibland få en helt annan innebörd. Ibland görs det med avsikt, ibland inte. Desinformation är däremot avsiktligt vilseledande och bedräglig.

17. Att ta reda på vad som är sant vad som är och falskt

Att vara medveten om att desinformation existerar och att man själv kan drabbas är redan det ett bra första steg mot att skydda sig.

18. Den tråkiga men sanna historien om kon Penka

När kon Penka i Bulgarien smet iväg hemifrån råkade hon gå över gränsen till Serbien. Två veckor senare ringde den serbiska polisen till Penkas ägare och bad honom komma och hämta kon. De hade identifierat henne tack vare öronmärkningen. Alla kor i EU måste ha en sån märkning.

När Penkas ägare ville ta med henne tillbaka till Bulgarien bad gränsvakterna att få se intyg på att Penka var frisk. Såna intyg måste man alltid ha när man för in djur i EU från andra länder. Tyvärr hade Penkas ägare inga såna intyg och därför tog de bulgariska myndigheterna hand om kon. Penka sattes i karantän och det fanns till och med risk för avlivning om det skulle visa sig att hon bar på någon sjukdom. Man kunde inte bara släppa in Penka i Bulgarien utan intyg. De här kontrollerna är EU:s sätt att hindra spridning av farliga djursjukdomar, som skulle kunna föras över till människor.

Fallet rapporterades först av en bulgarisk djurskyddsorganisation. Historien spreds sen i internationell press, med artiklar om den "vansinniga Brysselbyråkratin", och fick också mycket uppmärksamhet på sociala medier. På bara några få dagar dök historien upp på hundratals olika ställen, och den berättades alltid på precis samma sätt.

Det blev en snöbollseffekt. Berättelsen om Penka visar hur en lustig liten incident kan blåsas upp och utnyttjas för att beklaga sig över EU:s byråkrati utan att över huvud taget nämna de verkliga anledningarna till att det finns gränskontroller.

Historien var ju inte helt och hållet falsk. Ändå är den ett exempel på desinformation eftersom den inte visade hela verkligheten. Av politiska och ekonomiska skäl omvandlades en banal gränskontroll till global anti-EU-propaganda.

19. Kompassen för faktagranskning

Ordentlig faktagranskning tar vanligtvis rejält med tid, men det bör inte avskräcka eleverna, för ofta räcker det med att hitta vissa detaljer som avslöjar mycket om budskapets kvalitet.

Att känna igen fejknyheter: förklara skillnaden mellan felaktig information och desinformation.

Tips:

- Läs hela artikeln – stämmer innehåll och rubrik ihop? Hur kan jag kolla om en webbsajt är äkta? URL-analys: kolla alltid om det rör sig om originalwebbsajten eller om URL har ändrats lite. Om man läser lite slarvigt eller snabbt märker man knappast det. En desinformationsajt tar ofta sitt namn från en välkänd nyhetskälla och ändrar nån liten detalj.
- Leta efter innehållet på internet – säger andra källor samma sak?
- Vet du vad det är för källor?
- Kolla datum och upphovsperson. Offentliga personer på sociala medier har ofta "verifierade" konon, och det har medieföretag och journalister också. Personer i informationsbranschen har ofta webbsajter eller andra offentliga profiler som kan hjälpa användarna att hitta dem och deras produktion.
- Kolla om bilderna ser underliga eller manipulerade ut. I så fall kan du göra en omvänd sökning på Google Images.
- Tänk på kontexten när du bedömer informationen. Ta till exempel en telefontillverkare som säger att försäljningen har fördubblats. Lägg till kontexten: det var december och juletid, och butikerna hade många specialerbjudanden. Alltså var det lite billigare än vanligt att köpa en telefon. Ökad försäljning var alltså att vänta, eller hur? Samma sak händer ofta i samhällsdebatten.

FLER RESURSER

Definition av desinformation på olika språk i rapporten [Så här avslöjar du en fejknyhet](#)

Onlinespel om desinformation:

- [The Bad News Game](#) (många olika språk) och [Bad News Game for Kids](#) (färre språk). Skapa dina egna fejknyheter. Standardversionen, från 15 år. Barnversionen, från 8 år.
- [Fakescape](#) (engelska och tjeckiska). Spel som lär elever att komma undan fejknyheter. Kan beställas, gratis för lärare. Från 13 år.
- [Fakey](#) (engelska). Spel som lär ut mediakompetens och sätt att förhålla sig till felaktig information. Från 16 år.
- [Escape Fake](#) (engelska och tyska). App att ladda ner – mediakompetens på ett kul sätt. Från 15 år.
- [Millab](#) (engelska, georgiska, armeniska och azerbajdanska). Kul spel för ungdomar om att känna igen fejknyheter, nättroll eller nätmobbning. Från 12 år.
- [Troll Factory](#) (engelska). Spelarna är nättroll som skapar fejknyheter. Från 16 år.

Lista över organisationer som sysslar med faktagranskning i många EU-länder

- [Poynter Institute](#)
- [Facebook](#)
- EU:s egen [anti-disinformation group](#) och 'think before you share'-kampanj

*Den här modulen har tagits fram av Europaparlamentet, inte av författarna till de andra modulerna.
Kontakt: europarl-spox@europarl.europa.eu.*

